

Dries van Agt en de geboorte van het gedoogbeleid

door Derrick Bergman / GONZO Media

Op 23 november 2009 ontvangt Andreas Antonius Maria van Agt de Cannabis Cultuurprijs 2009. Van Agt speelde een sleutelrol bij de totstandkoming van het gedoogbeleid voor cannabis in de jaren zeventig.

Anno 2009 lijkt het een mysterie: waarom is juist een katholieke politicus verantwoordelijk geweest voor de invoering van het gedoogbeleid voor cannabis? Om die vraag te beantwoorden moeten we terug in de tijd. Dries van Agt studeert in 1955 cum laude af als meester in de rechten aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Na een paar jaar als advocaat en een baan bij het ministerie van landbouw, werkt hij van 1962 tot 1968 op het ministerie van justitie, waar de discussie over 'verdovende middelen' in die jaren aanzwelt. Hij verlaat Den Haag om hoogleraar te worden aan zijn oude universiteit in Nijmegen en keert in 1971 terug als minister van justitie voor de Katholieke Volkspartij (KVP). Als levensmotto huldigt Van Agt het woord van de apostel Paulus: onderzoek alles en behoud het goede. Hij beschouwt die woorden als 'een oproep tot een geesteshouding van onbevooroordeeld zijn, wars van apriorismen, ontvankelijk, bereid dus tot verandering waar nodig en tot vernieuwing waar zinnig'.

Het citaat komt uit een lezing die Van Agt in 2001 houdt en die veel zegt over zijn drijfveren en overtuigingen: 'Als jonge hoogleraar in het strafrecht heb ik mij gekeerd tegen een frequente hantering van vrijheidsstraffen, zeker als het om langdurige opsluiting gaat. Mede daarom werd ik destijds aangemerkt als progressief. Die kritische opvatting over de vrijheidsstraf huldig ik nog steeds.' Bij de ontwikkeling van die opvatting speelt hoogleraar strafrecht en criminologie Louk Hulsman een cruciale rol. In het najaar van 1971, als Van Agt net minister van justitie is, verschijnt het baanbrekende rapport van Hulsmans werkgroep: 'Ruimte in het drugsbeleid'. Hulsman is ook de grote inspirator van de Coornhert-Liga voor strafhervorming, waar Van Agt lid van is. 'Ik was een adept van Hulsman,' verklaarde Van Agt in een terugblik op het ontstaan van het gedoogbeleid in NRC Handelsblad.

In de vijf jaar tussen de publicatie van het Hulsman-rapport en de nieuwe Opiumwet van 1976 bevindt Van Agt zich in een sleutelpositie om decriminalisering van cannabis veilig te stellen: eerst als justitieminister in de kabinetten-Biesheuvel, daarna in diezelfde functie en als vice-premier in het kabinet-Den Uyl. In dat kabinet treft hij een uitgesproken medestander: Irene Vorrink wordt minister van volksgezondheid. Zij volgt de KVP-er Stuyt op, die niets wilde weten van legalisering. Vorrink's zoon Koos Zwart is op dat moment landelijk bekend door zijn 'beursberichten' over wiet en hasj op de radio. Vlak na haar aantreden zegt Vorrink op een persconferentie 'volmondig ja' tegen legalisering van cannabis. De politieke discussies rond de wijziging van de Opiumwet van 1976 zijn uitputtend beschreven door Marcel de Kort. Kernvraag is of de positie van cannabis gewijzigd moet worden.

Het ministerie van justitie bepleit een wetswijziging waardoor gebruik en bezit van cannabis voor eigen gebruik voortaan geen misdrijf maar een overtreding is. Van Agt zelf wil nog verder gaan, schrijft de Kort: 'Minister Van Agt zou bij de onderhandelingen hebben gezegd dat het uit de misdrijfsfeer halen van het gebruik en bezit voor persoonlijk gebruik van cannabis een concessie zijnerzijds was, hiermee aangevende dat hij eigenlijk een voorstander van legalisering was.' Het voorgaande kabinet had in juli 1972 al aangekondigd dat er een wettelijk onderscheid zou komen tussen soft en hard drugs. Ook de christelijke partijen ondersteunden deze koerswijziging, zo blijkt uit het verkiezingsprogramma van ARP, CHU en KVP, die later samen het CDA zouden vormen. De strafbepalingen voor drugsgebruik dienden 'op basis van wetenschappelijke inzichten' gewijzigd te worden en de vervolging van gebruikers moest stoppen.

De Anti-Revolutionaire Partij (ARP) stelt in het rapport 'Touwtrekken om hennep' uit 1972 dat 'een

verantwoord gebruik van cannabis mogelijk is en voorkomt, zoals dat ook het geval is met alcoholgebruik'. 'De situatie overziende, menen we dat het beleid inzake cannabis-, alcohol- en nicotinegebruik in grote trekken vergelijkbaar kan en hoort te zijn.' Het kabinet-Den Uyl stelt in haar eerste drugsnota expliciet dat legalisering van cannabis het uiteindelijke doel van de regering is. 'Het gebruik en het bezit voor eigen gebruik van henneproducten dient zo spoedig mogelijk uit de sfeer van het strafrecht te worden gelicht. Vooralsnog is dit echter niet te verwezenlijken, omdat het ons in strijd zou brengen met onze verdragsverplichtingen. De Regering zal in internationaal overleg nagaan of het mogelijk is met name het Enkelvoudig Verdrag aldus te wijzigen dat het nationale staten vrij staat, indien zij dit wensen, een afzonderlijk regiem in te voeren voor henneproducten.' De vraag is op dat moment, januari 1974, niet langer óf maar hoe cannabis gelegaliseerd zal worden.

Buiten de muren van het Binnenhof heeft de werkelijkheid ondertussen niet stilgestaan. Feitelijk bestaat het gedoogbeleid al een paar jaar. Tijdens het massale popfestival in het Kralingse Bos (juni 1970) gedoogt de politie gebruik en verkoop van cannabis. Een jaar eerder heeft het OM in een richtlijn al onderscheid gemaakt tussen cannabis en hard drugs. En in 1972 opent de eerste Amsterdamse coffeeshop: Mellow Yellow. Datzelfde jaar beleeft de hoofdstad een explosie van heroïnegebruik, nadat er grote hoeveelheden goedkope heroïne op de markt zijn gekomen. De politieke discussie verandert hierdoor volledig: van cannabis naar hard drugs en van gebruikers naar handelaren. 'In zekere zin werd de decriminalisering van soft drugs een onderdeel van het hard-drugsbeleid' concludeert De Kort. In het wetsvoorstel voor de nieuwe Opiumwet gaat decriminalisering van cannabis samen met strafverzwaring voor hard drugs delicten, als twee kanten van dezelfde medaille.

Van Agt speelt deze combinatie als troef uit op het moment van de waarheid. Op 18 juni 1976, een week voor de stemming in de Eerste Kamer, schrijft hij een brief aan de fracties van ARP, CHU en KVP met een dringende oproep voor het wetsvoorstel te stemmen. Afwijzing betekent immers 'dat de drastische strafverhoging waarmee het voorstel de handelaren in zware drugs bedreigt geen doorgang zou vinden'. En dát willen de geachte leden toch niet op hun geweten hebben? De minister in elk geval niet: 'Gelet op het feit dat ons land een steeds belangrijker plaats is gaan innemen in de internationale big business in heroïne en dat de geldende strafbedreiging aanzienlijk lager ligt dan die van de andere landen van West-Europa, zou ik dat een heel ernstige consequentie vinden.' Van Agt bereikt zijn doel: de brief breekt het laatste restje verzet bij de christelijke partijen. Op 1 november 1976 wordt de nieuwe Opiumwet van kracht en is de decriminalisering van cannabis een feit. Een jaar later besluit het OM huisdealers van cannabis in jongerencentra alleen nog te vervolgen na beraad met het lokale bestuur.

Met kenmerkende brille verdedigt Van Agt die benadering in de Eerste Kamer: 'Ik wil zelfs zeggen dat voor het optreden van een huisdealer in sommige omstandigheden en onder bepaalde condities ook wel argumenten kunnen worden aangevoerd en dat het dulden daarvan wel eens de minsten van de kwaden kan zijn.' Als het OM in 1980 nieuwe 'richtlijnen inzake de kleinhandel in cannabis' publiceert is Van Agt minister-president. De richtlijnen maken het gedogen van commerciële coffeeshops mogelijk, volgens hetzelfde opportunitiebeginsel waarmee gebruik en bezit is gedecriminaliseerd. De volgende stap, legalisering, is uitgebleven. Zelf heeft van Agt nooit veel gezegd over zijn rol bij de geboorte van het gedoogbeleid. Tijdens het Cannabis Tribunaal eind 2008 vertelde Max Lerou een anekdote over de totstandkoming van dertig gram als maximale gebruikershoeveelheid. 'Ik stond mede aan de wieg van de hasjdemonstratie in 1975, Stone Free. Wij vroegen toen om een ons in de Opiumwet, we hebben van Van Agt dertig gram gekregen, want hij vond *one ounce* internationaal veel beter te verkopen.'

Mogelijk houdt die keuze ook verband met de Amerikaanse president Jimmy Carter, die in zijn campagne pleitte voor het niet langer vervolgen van '*possession of up to one ounce of marijuana*'. Dat plan sneuvelde al vroeg in zijn presidentschap. Tot op de dag van vandaag is Nederland het enige land ter wereld dat cannabis heeft gedecriminaliseerd. 'De verandering in ons drugsbeleid

vond in geen enkel relevant buitenland instemming. Ik ben er menigmaal voor gekapitteld,' verzuchtte Van Agt vorig jaar in NRC Handelsblad. 'Het werd vrijwel aanstonds duidelijk dat het nog geruime tijd zou duren voordat onze inzichten elders zouden worden gedeeld.' Die inzichten is hij zelf altijd trouw gebleven. In 1998 ondertekende hij een open brief aan VN-baas Kofi Annan, over de verwoestende effecten van de war on drugs. Zijn handtekening prijkt ook onder de brief aan premier Balkenende van december 2007, waarin politici en prominente vertegenwoordigers van politie en justitie het kabinet oproepen bij andere landen aan te dringen op versoepeling van de internationale drugsverdragen, omdat de huidige repressieve aanpak niets oplevert.

'Gezagsdragers moeten het inzicht en de moed hebben om leiding te geven,' besluit Van Agt zijn eerder genoemde lezing van 2001. 'Leiderschap vergt de kracht en de moed om eventueel op te roeien tegen de waan van de dag. Of de politieke voorlieden van nu aan deze eisen voldoen? De beantwoording van die vraag laat ik in vertrouwen aan u over.'

Bronnen:

Dries van Agt: 'Zij wij het spoor bijster?', Comeniuslezing, Wassenaar 24 januari 2001

Marcel de Kort: 'Tussen patiënt en delinquent: Geschiedenis van het Nederlandse drugsbeleid'. Uitgeverij Verloren, 1995